

[This question paper contains 4 printed pages.]

Sr. No. of Question Paper : 6367

E

Your Roll No.....

Unique Paper Code : 213601

Name of the Course : B.A. (Hons.) Sanskrit

Name of the Paper : Aesthetics and Indian Theatre (Paper – XX)

Semester : VI

Duration : 3 Hours

Maximum Marks : 75

Instructions for Candidates

1. Write your Roll No. on the top immediately on receipt of this question paper.
2. Unless otherwise required in a question, answers should be written either in Sanskrit or in Hindi or in English, but the same medium should be used throughout the paper.
3. All questions are compulsory.

छात्रों के लिए निर्देश

1. इस प्रश्न-पत्र के मिलते ही ऊपर दिए गए निर्धारित स्थान पर अपना अनुक्रमांक लिखिए।
2. अन्यथा आवश्यक न होने पर, प्रश्नपत्र के उत्तर संस्कृत या हिन्दी या अंग्रेजी किसी एक भाषा में दीजिए, परन्तु सभी प्रश्नों का माध्यम एक ही होना चाहिए।
3. सभी प्रश्न करने अनिवार्य हैं।

1. निम्नलिखित में से किन्हीं दो की व्याख्या कीजिए :

(7×2=14)

Attempt any two of the followings :

- (i) कारणान्यथ कार्याणि सहकारीणि यानि च ।
रत्यादेः स्थायिनो लोके तानि चेन्नाट्यकाव्ययोः ॥
- (ii) विभावानुभावास्तत् कथ्यन्ते व्यभिचारिणः ।
व्यक्तः स तैर्विभावाद्यैः स्थायी भावो रसः स्मृतः ॥

P.T.O.

(iii) न ताटस्थेन नात्मगतत्वेन रसः प्रतीयते नोत्पद्यते नाभिव्यज्यते अपि तु काव्ये नाट्ये चाभिधातो द्वितीयेन विभावादिसाधारणीकरणात्मना भावकत्वव्यापारेण भाव्यमानः स्थायी सत्वोद्रेकप्रकाशानन्दमयसंविद्धिश्रान्ति सतत्त्वेन भोगेन भुज्यते इति भट्टनायकः ।

(iv) स च न कार्यः विभावादिविनाशेऽपि तस्य सम्भवप्रसङ्गाद् नापि जाप्यः सिद्धस्य तस्यासम्भवात् अपि तु विभावादिभिर्व्यञ्जितश्चर्वणीयः । कारकजापकाभ्यामन्यत् क्व दृष्टामिति चेद् न क्वचिद् दृष्टमित्यलौकिकत्वसिद्धेर्भूषणमेतन्न दूषणम् ।

2. निम्नलिखित में से किसी एक पर संक्षिप्त टिप्पणी कीजिए - (6)

Write short notes on any one of the followings :

(i) अनुभाव (ii) उत्पत्तिवाद (iii) रससूत्र

3. निम्नलिखित में से किन्हीं तीन अलंकारों के सोदाहरण लक्षण दीजिए - (4×3=12)

Define and illustrate any three of the following figures of speech :

(i) एकावली (ii) अन्नन्वय (iii) अप्रस्तुतप्रशंसा
(iv) स्वभावोक्ति (v) क्रोध (vi) संसृष्टि

4. निम्नलिखित में से किन्हीं दो अलंकारों का लक्षणसहित विवेचन कीजिए : (4×2=8)

Define and explain any two of the followings Alankaras :

- (i) स्मर राजीवनयने नयने किं निमीलते ।
पश्य निर्जितकन्दर्प कन्दर्पवशगं प्रियम् ॥
- (ii) नवपलाशपलाशवनं पुरः स्फुटपरगपरागतपंकजम् ।
मृदुलतान्तलतान्तमलोकयत् स सुरभिं सुरभिं सुमनोभरैः ॥
- (iii) नेदं नभोमण्डलमम्बुराशिर्नेताश्च तारा नवफेनभंगाः ।
नाऽयं शशी कुण्डलितः फणीन्द्रो नाऽसौ कलंकः शयितो मुरारिः ॥
- (iv) अनायासकृशं मध्यमशंकरले दृशौ ।
अभूषणमनोहारि वपुर्वयसि सुभ्रुवः ॥

5. निम्नलिखित में से किन्हीं दो छन्दों का उदाहरण सहित लक्षण दीजिए - (3×2=6)

Define and illustrate any two of the following metres :

(i) आर्या	(ii) इन्द्रवज्रा
(iii) मालिनी	(iv) पुष्पिताग्रा

6. निम्नलिखित में से किन्हीं दो में गणविभाजन पूर्वक छन्द का निर्देश कीजिए - (2×2=4)

Scan the metre in any two of the followings :

- (i) पूर्वं त्वयाप्यभिमतं गतमेवासीत्,
श्लाघ्यं गमिष्यसि पुनर्विजयेन भर्तुः ।
कालक्रमेण जगतः परिवर्तमाना,
चक्रारपंक्तिरिव गच्छति भाग्यपंक्तिः ॥
- (ii) स्वगावासोपेताः सलिलमवगाढो मुनिजनः
प्रदीप्तोऽग्निर्भाति प्रविचरति धूमो मुनिवनम् ।
परिभ्रष्टो दूराद्विरपि च संक्षिप्तकिरणो,
रथं व्यावर्त्यासौ प्रविशति शनैरस्तशिखरम् ॥
- (iii) विस्रब्धं हरिणाश्चरन्त्यचकिता देशगतप्रत्ययाद्
वृक्षाः पुष्पफलैः समृद्धविटपाः सर्वे दयारक्षिताः ।
भूयिष्ठं कपिलानि गोकुलधनान्यक्षेत्रवत्यो दिशो
निःसंदिग्धमिदं तपोवनमयं धूमो हि बह्राश्रयः ॥
- (iv) अभिमुखे मयि संहृतमीक्षितं हसितमन्यनिमित्तकृतोदयम् ।
विनयवारितवृत्तिरतस्तथा न विवृतो मदनो न च संवृतः ॥

7. निम्नलिखित में से किन्हीं दो कारिकाओं की व्याख्या कीजिए - (5×2=10)

Explain any two of the followings :

- (i) स्थापने ब्राह्मणेभ्यश्च दातव्यं घृतपायसम् ।
मधुपर्कस्तथा राज्ञे कर्तृभ्यश्च गुडौदनम् ॥

- (ii) कूर्मपृष्ठं न कर्तव्यं मत्स्यपृष्ठं तथैव च ।
शुद्धादर्शतलाकारं रंगशीर्षं प्रशस्यते ॥
- (iii) कार्यः शैलगुहाकारो द्विभूमिर्नाट्यमण्डपः ।
मन्दवातायनोपेतो निर्वातो धीरशब्दवान् ॥
तस्मान्निवातः कर्तव्यः कर्तृभिर्नाट्यमण्डपः ॥
- (iv) तत्र स्तम्भाः प्रदातव्यास्तज्जैर्मण्डपधारणे ।
धरणीधरणास्ते च शालस्त्रीभिरलंकृताः ॥

8. निम्नलिखित में से किसी एक पर संक्षिप्त टिप्पणी कीजिए - (5)

Write short notes on any **one** of the followings :

- (i) नाट्यमण्डप (ii) दारुकर्म (iii) मत्तवारणी

9. भारत में लोक रंगमंच के स्वरूप का विवेचन कीजिए । (10)

Describe the nature of folk theatre.

अथवा / OR

आधुनिक रंगमंच के स्वरूप पर प्रकाश डालिए ।

Throw a light on Modern theatre.